

НОВІ ВИДАННЯ

Ілля Давіденко

ПРО НОВЕ СЕМАНТИЧНЕ ПРОЧИТАННЯ «ФЕНОМЕНОЛОГІЇ ДУХУ».

Horstmann, R.-P. (2024). *From Apparent to True Knowledge (Wissen). Transitions in Hegel's "Phenomenology of Spirit"*. Stuttgart; Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog.

Характерною ознакою теперішньої глобалізації філософських і історико-філософських досліджень є інтенсифікація спілкування та співпраці між різними локальними дослідницькими центрами. Одним із засобів такої інтенсифікації є збільшення кількості дослідницьких текстів, які – незалежно від того, в якому з локальних центрів були підготовлені – оригінально пишуться англійською як *lingua franca* сучасної глобальної науки¹.

Сьогодні нікого не здивуєш дослідницьким текстом, написаним англійською. Але все ж англomовна монографія німецького автора, видана в Німеччині та присвячена Гегелю – не надто типове явище. Тим більше, якщо ця монографія вийшла в серії «*Spekulation und Erfahrung: Texte und Untersuchungen zum Deutschen Idealismus*» одного з найдавніших німецьких наукових видавництв *Frommann-Holzboog*.

Серія складається з двох відділів: 1) тексти; 2) дослідження. Перше видання першого відділу – том 1 двотомового факсимільного видання *Нового Берлінського щомісячника з філософії, історії, літератури та мистецтва* [Schneider 1987], який протягом 1821 року видавався Гегелем і його учнями, – опубліковане 1987 року. Розпочала ж серію перша праця другого відділу – збірка «Гегелева філософія права у зв'язку з європейською конституційною історією» [Lucas 1986], видана роком раніше.

Авторами й упорядниками книжок, приналежних до цієї серії, були такі знакові дослідники німецького ідеалізму, як Ганс-Кристіан Лукас, Ото Пьоглер, Вальтер Єшке, Юре Зовко, Клаус Дюсинг та ін. Серія мала кількох головних редакторів, а наразі нею опікуються Дина Емундтс і Йоганес Гааг². Певний час офіційними ін-

© І. Давіденко, 2025

¹ Що, утім, зовсім не свідчить про їхній концептуальний розрив із відповідним центром.

² Дина Емундтс – історик філософії, професорка Берлінського вільного університету, наукова співробітниця Інституту філософії Берлінського університету імені Гумбольдтів, авторка і редакторка численних книжок і збірок, присвячених німецькій класиці [Emundts 2004; 2012;]

ституціями-партнерами серії були комісії Фіхте та Шелінга Баварської академії наук у Мюнхені, Архів Гегеля в Рурському університеті в Бохумі, Італійський інститут філософських досліджень у Неаполі, Університет Людвіга-Максиміліана в Мюнхені та ін.

Історії серії варто було би присвятити окрему розвідку. Проте тут я хотів звернути увагу лише на одну її особливість – на те, що впродовж майже сорока років її існування всі книжки в ній виходили винятково німецькою. Так було аж до 2024 року, коли в рамках другого відділу серії було опубліковано першу цілком англomовну працю. Саме ця праця – «Від позірного до істинного знання (Wissen). Переходи в Гегелевій “Феноменології духу”» Рольфа-Петера Горстмана³ [Horstmann 2024] – є об’єктом нашого огляду.

Як сталося, що праця знаного німецького професора⁴ стала першою, що змінила традицію мономовності серії? Направду, це було справою випадку, про що автор пише в передмові до видання (с. 6). Матеріал, що згодом перетвориться на цю працю, від початку задумувався та починав писатися як виступ на заході на вшанування Беатріс Лонгінес⁵, запланованому на 2020 рік. Хоча цей захід перенесли через пандемію, автор продовжив працювати над текстом, який скоро перевищив межі як виступу, так і журнальної статті. Унаслідок цього було вирішено опублікувати текст як окрему книжку. На обрання ж видавництва та серії, в якій текст мав вийти друком, вочевидь, вплинуло те, що на етапі підготовки тексту автор обговорював його з Д. Емундтс, давньою колегою та співочільницею згаданої серії *Frommann-Holzboog*.

Структурно праця складається з семи розділів: I. Вступ; II. Поняття знання і його двоїсті проблеми (циркулярність, комплексність); III. Що є суб’єктами і об’єктами⁶ знання?; IV. Головні переходи *Феноменології* від *Свідомості* до *Духу*; V. Знання як семантичний стосунок між суб’єктом і об’єктом; VI. Переходи в ме-

2013; Horstmann, Emundts 2002; Quadflieg et al. 2025]. Від 2016 р. співупорядниця щорічника *Internationales Jahrbuch des Deutschen Idealismus*, що публікується видавництвом *De Gruyter*.

Йоганес Гааг – дослідник епістемології та модерної філософії, професор Інституту філософії Потсдамського університету. Автор монографії [Haag 2007], упорядник низки праць з епістемології (зокрема, модерної): [Perler, Haag 2010; Haag, Wild 2013].

³ Далі посилання на цей матеріал подаються в круглих дужках із наведенням номера сторінки після скорочення с./сс. Прізвище автора та рік видання при цьому не зазначаються.

⁴ Рольф-Петер Горстман – історик філософії, професор-емерит Інституту філософії Берлінського університету імені Гумбольдтів. Автор і упорядник численних праць і збірок з філософії Гегеля й німецької класики [Horstmann 1978; 1991; 1997; 2018; Horstmann, Emundts 2002; Henrich, Horstmann 1982; Fulda, Horstmann 1990]. Зокрема, він є співупорядником 7-го [Hegel 1971] й упорядником 8-го [Hegel 1976] томів повного зібрання творів Гегеля у видавництві *Meiner*.

⁵ Беатріс Лонгінес – історикиня філософії, професорка-емеритка Нью-Йоркського університету, фахівчиня з німецької класичної філософії.

⁶ Англійський термін *object* у книзі Горстмана є відповідником нім. *Gegenstand* (предмет) з тексту «Феноменології духу». Оскільки Гегель розрізняє *Objekt* і *Gegenstand*, при перекладі «Феноменології...» англійською виникає неусувна неперекладність. Зазвичай вона розв’язується відтворенням через *object* обох зазначених німецьких термінів (іноді – із наведенням у дужках *Gegenstand*, коли *object* позначає саме його). Але окрім цього Горстман також використовує *object* для прояснення базової термінологічної пари Гегелевої епістемології (свідомість – предмет) за допомогою більш традиційної для епістемології пари (суб’єкт – об’єкт). Особливо про це свідчать пасажі, в яких Горстман пояснює Гегелів *Gegenstand* як *epistemic object* (див. сс. 14, 66, 77).

жах Духу; VII. Висновки й перспективи. Видання також містить дві передмови: від Д. Емундтс (німецькою) і від самого автора (англійською).

Метою праці є відповідь на питання про умови існування та спосіб розвитку знання, що його викладає Гегель у «Феноменології духу». За Горстманом, Гегель розуміє знання передовсім як стосунок суб'єкта щодо об'єкта. Цей стосунок не є сталим, а здатен до розвитку, перебіг якого складає зміст наративу «Феноменології...». Протягом цього розвитку згаданий стосунок проходить крізь низку характерних констеляцій суб'єкта й об'єкта пізнання доти, доки не досягне останньої з них, тобто абсолютного знання (с. 8). Щоби виконати цю мету й досягти пізнання (arrive at cognition), треба розрізнити знання і пізнання. Горстман так визначає Гегелеве розуміння пізнання (cognition)⁷: «Пізнання, або реальне, істинне знання, як його розумів Гегель, найкраще розглядати як особливий випадок знання, який має місце тоді, коли претензію на знання (Wissensanspruch), тобто претензію, зазвичай висловлювану у формі “Х знає, що р”, можна показати як таку, що відповідає своєму об'єкту» (с. 9-10). Таким чином витлумачене пізнання Горстман чітко відрізняє від знання (knowledge): «Знання в тому сенсі, який мав на увазі Гегель, можна попередньо схарактеризувати як епістемічну настанову суб'єкта щодо об'єкта, стану справ або ситуації, що супроводжується претензією пізнавати (erkannt) реальну природу відповідного об'єкта, стану справ або ситуації» (с. 9).

У цьому – передовсім епістемологічному – контексті Горстман реконструює аргументацію й наратив «Феноменології духу» з тим, аби «з'ясувати, як Гегель хоче, щоб ми розуміли рухи та процеси конструювання і деструкції концептуальних конфігурацій і кваліфікацій, характерних, за Гегелем, для конкретних гештальтів (*Gestalten*)⁸, в яких існують особливі епістемічні констеляції об'єктів і знанневих суб'єктів» (с. 14). Для досягнення цієї мети Горстман спирається на семантичне прочитання «Феноменології...», маючи на увазі те, що він розглядатиме ці процеси здобуття понять суб'єктом і формування об'єкта як семантичні.

Особливу увагу привертає виклад автором своєї інтерпретації знання у Гегеля як семантичного стосунку суб'єкта й об'єкта в розділі V. За Горстманом, Гегель намагається «осягнути процес конституювання і поняття, і об'єкта в термінах взаємної залежності між способом, в який суб'єкт здобуває поняття об'єктів, і способом, в який об'єкти виходять на яв у відповідь на концептуальну діяльність суб'єкта» (с. 107). Автор визначає цей процес як семантичний, в якому «об'єкти конститууються тим, що встановлюються як значення понять», а «поняття – приписуванням їм позначуваних об'єктів» (с. 108). Відповідно, за Горстманом, у Гегеля маємо своєрідну «прагматистську» семантику, яка проте, на відміну від інтер-

⁷ У перекладах цитат Гегеля Горстман один раз передає Erkennen (пізнання) як cognizing (с. 9). У решті випадків, хай про який контекст ідеться, для передачі як Erkennen (с. 8, 9, 68), так і Erkenntnis (пізнання; с. 13, 14, 45, 46, 145) автор використовує поняття cognition. Таке рішення виглядає дивним, адже для Гегеля розрізнення цих понять є принциповим.

⁸ Горстман систематично використовує англійське shape як відповідник німецького Gestalt. Він також кілька разів використовує в ролі таких відповідників form і configuration, які однак вживаються тільки разом із shape (див. с. 33, 78, 127). Це shape у тексті огляду передано як *гештальт*. Слід пам'ятати, що сам Гегель істотно розрізняє поняття Form і Gestalt. Горстман намагається скрізь відтворювати перше як form, друге ж – як shape. Проте навіть нечасте одночасне використання shape, form і configuration як відповідників Gestalt (shape і form вживаються разом один раз; shape і configuration – один раз; усі три поняття разом – теж один раз) піддає строгості передачі Гегелевої німецькомовної термінології в книзі.

претації Роберта Брендома [Brandom 2019]⁹, ґрунтується на «еволюційно органо-логічній» моделі конституювання значення. Згідно з цим поглядом, поняття та їхні значення розвиваються з того, що суб'єкт бере як наявне в якості об'єкта, а об'єкти – з концептуальних зумовлень, які створюються суб'єктом і покликані визначати об'єкт у процесі взаємної модифікації суб'єкта й об'єкта (ibid.). Особливо цікаво, що з висвітлення Горстманом цього процесу випливає не лише те, що 1) істинне знання можливе не щодо будь-якого, а лише щодо відповідного (відповідним чином сконструйованого) об'єкта; 2) істинне знання потребує й відповідного суб'єкта (який має необхідні концептуальні ресурси для такого конструювання) (сс. 108-111). І якщо перша з цих тез не є новою, то друга становить значний інтерес як сама по-собі, так і в контексті можливих подальших інтерпретацій.

Отже, праця Горстмана є прикладом цікавого сучасного дослідження, що має всі передумови для того, аби стати предметом активного реагування глобальної дослідницької спільноти: цікаву аргументацію з елементами новизни в царині досліджень, де вкрай нелегко створити щось дійсно нове, а також, внаслідок вибору англійської мови, відкритість до світових читачів (не лише дослідників, а й студентів¹⁰). І хоча, як ішлося вище, англійська мова цієї книжки – результат радше випадку, аніж плану, її поява (особливо на тлі того факту, що останні книжки автора також виходили саме англійською) може бути свідченням дедалі більшої інтернаціоналізації сучасних досліджень навіть на рівні мови їх підготовки. Адже ця інтернаціоналізація охоплює навіть такі вельми вузькі сфери досліджень, як гегелезнавство, в яких істотну роль відіграють саме локальні центри.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

- Brandom, R. (2019). *A spirit of trust: a reading of Hegel's Phenomenology*. Cambridge, MS: The Belknap Press of Harvard UP. <https://doi.org/10.2307/j.ctvfjczmk>
- Emundts, D. (2004). *Kants Übergangskonzeption im Opus postumum: zur Rolle des Nachlaßwerkes für die Grundlegung der empirischen Physik*. Berlin: de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110913279>
- Emundts, D. (2012). *Erfahren und Erkennen : Hegels Theorie der Wirklichkeit*. Frankfurt am Main: Klostermann. <https://doi.org/10.5771/9783465137603>
- Emundts, D. (Ed.). (2013). *Self, World, and Art: Metaphysical Topics in Kant and Hegel*. Berlin: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110290813>
- Fulda, H.-F., & Horstmann, R.-P. (Hrsg.). (1990). *Hegel und die "Kritik der Urteilskraft"*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Guyer, P., & Horstmann, R.-P. (2023). *Idealism in Modern Philosophy*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780192848574.001.0001>

⁹ У вступі до книжки автор наголошує, що, авжеж, не є першим, кому спало на думку запропонувати семантичне прочитання «Феноменології...». Він відзначає особливий вплив на його інтерпретацію Ганса Фульди й Роберта Брендома, проте наголошує на оригінальності власних тлумачень (с. 15).

¹⁰ Зазначу, що є ще два фактори (окрім мови), які роблять цю книжку особливо бажаним читанням для студентів. Перший – масштабність праці (не обсягу, а змісту, адже автор здійснює загальну реконструкцію всього аргументу «Феноменології...»). Другий – наявність невеличкої, проте ґрунтовної бібліографії, що може дати студентові короткий перелік дослідників, з праць яких варто почати знайомство зі сучасним гегелезнавством.

- Haag, J. (2007). *Erfahrung und Gegenstand. Zum Verhältnis von Sinnlichkeit und Verstand im empirischen Erkennen*. Frankfurt am Main: Klostermann.
<https://doi.org/10.5771/9783465135258>
- Haag, J., & Wild, M. (Hrsg.) (2013). *Übergänge - diskursiv oder intuitiv?: Essays zu Eckart Försters "Die 25 Jahre der Philosophie"*. Frankfurt am Main: Klostermann.
<https://doi.org/10.5771/9783465141761>
- Hegel, G. W. F. (1971). *Gesammelte Werke, Bd. 7: Jenaer Systementwürfe II*. (R.-P. Horstmann, J. H. Trede, Hrsg.). Hamburg: Meiner.
- Hegel, G. W. F. (1976). *Gesammelte Werke, Bd. 8: Jenaer Systementwürfe III*. (R.-P. Horstmann, Hrsg.). Hamburg: Meiner. <https://doi.org/10.5840/owl1976814>
- Henrich, D., & Horstmann, R.-P. (Hrsg.). (1982). *Hegels Philosophie des Rechts: die Theorie der Rechtsformen und ihre Logik*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Horstmann, R.-P. (1991). *Die Grenzen der Vernunft: eine Untersuchung zu Zielen und Motiven des Deutschen Idealismus*. Frankfurt am Main: A. Hain.
- Horstmann, R.-P. (1997). *Bausteine kritischer Philosophie: Arbeiten zu Kant*. Bodenheim: Philo.
- Horstmann, R.-P. (2018). *Kant's Power of Imagination*. Cambridge: Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/9781108565066>
- Horstmann, R.-P. (2024). *From Apparent to True Knowledge (Wissen). Transitions in Hegel's "Phenomenology of Spirit"*. Stuttgart; Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog.
<https://doi.org/10.5771/9783772835360>
- Horstmann, R.-P. (Hrsg.). (1978). *Seminar, Dialektik in der Philosophie Hegels*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Horstmann, R.-P., & Emundts, D. (2002). *Georg Wilhelm Friedrich Hegel: eine Einführung*. Stuttgart: Reclam.
- Lucas, H.-C. (Hrsg.). (1986). *Hegels Rechtsphilosophie im Zusammenhang der europäischen Verfassungsgeschichte*. Stuttgart; Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog.
- Schneider, H. (Hrsg.). (1987). *Neue Berliner Monatsschrift für Philosophie, Geschichte, Literatur und Kunst. Faksimile-Neudruck der Ausgabe Berlin 1821 (B. 1)*. Stuttgart; Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog.
- Perler, D., & Haag, J. (Hrsg.). (2010). *Ideen. Repräsentationalismus in der Frühen Neuzeit*. Berlin, New York: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110223682>
- Quadflieg, D., Emundts, D., & Koch, K. (Hrsg.). (2025). *Das Selbstverständnis der Philosophie und ihr Verhältnis zu den anderen Wissenschaften: Stuttgarter Hegel-Kongress 2023*. Frankfurt am Main: Klostermann.

Одержано / Received 11.06.2025

Illia Davidenko

**On a new semantic reading of The Phenomenology of Spirit.
Horstmann, R.-P. (2024). *From Apparent to True Knowledge (Wissen).
Transitions in Hegel's "Phenomenology of Spirit"*. Stuttgart; Bad
Cannstatt: Frommann-Holzboog.**

Review of Horstmann, R.-P. (2024). *From Apparent to True Knowledge (Wissen). Transitions in Hegel's "Phenomenology of Spirit"*. Stuttgart; Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog.

Ілля Давіденко

Про нове семантичне прочитання «Феноменології Духу».
Horstmann, R.-P. (2024). *From Apparent to True Knowledge (Wissen). Transitions in Hegel's "Phenomenology of Spirit"*. Stuttgart; Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog.

Огляд Horstmann, R.-P. (2024). *From Apparent to True Knowledge (Wissen). Transitions in Hegel's "Phenomenology of Spirit"*. Stuttgart; Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog.

Illia Davidenko, Postgraduate student, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Ілля Давіденко, аспірант Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

e-mail: illia.davidenko@gmail.com
